

Nr 9.

Ankom till riksdagens kansli den 16 april 1915 kl. 8 e. m.

Andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 9 i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder för höjande av den personliga hygienien.

Motionen.

I en inom andra kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 181, har herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära ett övervägande, vilka åtgärder kunna i de i motionen angivna eller andra avseenden vidtagas, för att den personliga hygienien i allmänhet bland landets invånare måtte höjas samt i följd därav folkhälsan, så vitt på denna hygien ankommer, förbättras.

I fråga om motiveringen tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet, som vid behandlingen av ifrågavarande motion ansett det vara lämpligt att inhämta yttranden i ämnet av kungl. medicinalstyrelsen, kungl. läroverksöverstyrelsen, kungl. folkskoleöverstyrelsen samt centralförbundet för nykterhetsundervisning, har, efter därom hos vederbörande statsråd gjord framställning, av nämnda myndigheter ävensom av centralförbundet fått mottaga de utlåtanden, som återgivas i bilagorna 1—4.

Förevarande motion, vilken i något annorlunda lydelse men med huvudsakligen enahanda hemställan av motionären varit väckt såväl vid 1912 års riksdag som vid A-riksdagen föregående år, innehåller enligt utskottets mening flere allmänna uttalanden och synpunkter, som äro värda att beaktas av var och en, som nitälskar för det hygieniska tillståndets höjande bland befolkningen i vårt land. Att likaledes mycket återstår att göra, för att förhållandena i berörda avseende skola bliva sådana, som önskvärt vore, är en sanning, som ej torde kunna jävas.

All erfarenhet visar, att särskilt den personliga hygienens ännu är ett begrepp, som långt ifrån vunnit tillbörlig plats i det allmänna folkmedvetandet.

Om utskottet sålunda ifråga om motionens allmänna syfte i åtskiltigt kan giva motionären rätt, kan utskottet dock icke biträda motionärens åsikt beträffande rätta sättet för detta syftes förverkligande.

Påfallande är, att i motiveringen till den av motionären gjorda hemställan om en allomfattande utredning angående lämpliga åtgärders vidtagande för den personliga hygienens höjande bland landets invånare föga eller ingen hänsyn tagits vare sig till de utvägar, som redan ligga färdiga att utnyttjas för ernående av berörda ändamål, eller de viktiga förslag, som i samma syfte nyligen framförts och av statsmakterna vunnit beaktande. Då motionären tvärt om funnit lämpligt rikta ett allmänt klander mot och därigenom misstänkliggöra både den verksamhet, som av landets läkarkår företrädes för folkhälsans bevarande och främjande, och den, som av nykterhetsrörelsen bedrives, kan utskottet ej underlåta att för sin del framhålla det obefogade i nyssberörda av motionären gjorda uttalanden. Av kungl. medicinalstyrelsens yttrande framgår med all tydlighet, att från läkarkårens sida ofantligt mycket gjorts och fortfarande göres för folkhygienens förbättrande. I samband härmed vill utskottet uttala som sin mening, att ett betydelsefullt steg framåt till befordrande av denna sak tvivelsutan skulle tagas, om möjlighet bereddes landets kommuner, att, på sätt som i en innevarande riksdag väckt, av utskottet tillstyrkt och av kammaren bifallen motion (nr 147) föreslås, i större utsträckning än hittills anställa kommunal-sjuksköterskor, då dessas arbete med fördel även torde kunna tagas i tjänst för den enskilda hälsovården. Att den ensidighet motionären förebrår nykterhetssällskapen i deras arbete ej är med verkliga förhållandet öfvensstämmande framgår i viss mån vid en blick på den omfattande verksamhet som bedrives av såväl nykterhetssällskapen själva som genom centralförbundet för nykterhetsundervisning. Det synes endast vara att önska, att förbundet genom erhållande av de för ändamålet erforderliga jämförelsevis ringa ekonomiska bidrag sattes i tillfälle att i ännu högre grad än hittills låta sin verksamhet omfatta jämväl allmänt hygieniska spörsmål. Sådant bidrag torde dock lämpligast på initiativ av förbundet självt kunna utverkas.

Såsom motionären mycket riktigt framhållit är den individuella hygienens höjande i främsta rummet en den allmänna folkuppföstrans sak. I likhet med motionären tror utskottet, att det är av stort gagn att undervisa de *äldre* i hithörande frågor, men utskottet håller dock före,

att målet säkrare uppnås genom att först och främst det *uppväxande* släktet bibringas undervisning om en sund och förnuftig kroppsvård. Av de av läroverks- och folkskoleöverstyrelserna inhämtade yttrandena framgår, att i de allmänna läroverken såväl som i folkskolorna en planmässig undervisning i hälsolära bedrivs, och att nya initiativ och uppslag till denna undervisnings förbättrande alltjämt framkomma och beaktas. Särskild uppmärksamhet förtjänar det uppsving den i detta samband synnerligen viktiga undervisningen i huslig ekonomi erhållit under de senare åren. Tack vare statsbidrag, som sedan 1906 utbetalas, har en hastig utbredning av skolköskurser ägt rum inom skilda delar av landet, och är det med hänsyn till den hittills snabbt fortgående utvecklingen att antaga, att denna praktiskt nyttiga undervisning skall vinna än ytterligare utbredning.

Vad beträffar den stora allmänhetens uppfostran till bättre hygieniska insikter får utskottet erinra om att detta behov ingalunda är alldeles förbiset. Både genom den statsunderstödda populärvetenskapliga föreläsungsverksamheten och de genom centralförbundet för nykterhetsundervisning anordnade kurser bjudes allmänheten undervisning i hygieniska frågor. Vidare kan tilläggas att statsbidrag årligen beviljas för hållande av dylika kurser i alkohologi och hälsolära.

Att här förevarande spörsmål för övrigt icke varit försummat eller obeaktat av statsmakterna framgår, om man tar en överblick av de olika, i nära sammanhang med frågan om folkhygienens höjande stående förslag, vilka inom riksdagen under de sista åren blivit väckta och tillstyrkta. År 1912 avlät riksdagen skrivelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder för motarbetande av missbruk av tobak och kaffe; år 1913 avlätos av riksdagen framställningar om utredning angående erforderliga åtgärder för förbättrande av gymnastikundervisningen i folkskolorna å landsbygden, angående åstadkommande av en effektiv tandvård vid landsbygdens små- och folkskolor, beträffande åstadkommande av läkarundersökning av folkskolebarn samt om åtgärder för anordnande av skolbad vid landsbygdens folkskolor. Det är anledning att förvänta, att de sålunda begärda utredningarna, varom utskottet redan erinrat i utlåtande vid föregående års A-riksdag, skola giva till resultat, att åtgärder vidtagas, vilka var för sig äro ägnade att kraftigt bidraga till en förbättring av de hygieniska förhållandena i vårt land. Erinras bör även om den livliga uppmärksamhet, som av stat och kommun ägnas bostadsfrågan, varigenom man fått ögonen öppna för vad även på detta område kan göras för åstadkommande av förbättringar i här omhandlade syfte.

En sammanfattning av vad redan på undervisningens och andra områden åtgjorts samt av de skilda initiativ och uppslag i hithörande frågor, vilka finnas under utredning, giver enligt utskottets mening vid handen, att de positiva åtgärder, som av motionären antydast, i allt väsentligt för närvarande antingen redan tillvaratagits eller på annat sätt äro tillbörligen uppmärksammade. De riktlinjer för ett ifrågasatt utredningsarbete, som därutöver i motionen angivas, synes ej utskottet vara av den betydelse, att de i och för sig böra föranleda ett bifall till densamma.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon kam-
marens åtgärd föranleda.

Stockholm den 16 april 1915.

På utskottets vägnar:

WALTER KANT.

Närvarande vid förevarande ärendes slutbehandling: herrar *Kant*, *O. Nilsson* i Örebro, *Svensson* i Skönsberg, *Hellberg* i Ljungskile, *Sjögren*¹⁾, *Anderson* i Knapasjö, *Nilsson* i Antnäs, *Persson* i Västervik, *Sundberg* samt *Andersson* i Altofta.

¹⁾ Ej närvarande vid justeringen.

---

*Bil. 1.**Utlåtande av medicinalstyrelsen*.*

Till Konungen.

Med anledning av en utav riksdagens andra kammars andra tillfälliga utskott gjord anhållan om medicinalstyrelsens yttrande över en inom kammaren väckt motion, nr 181, om skrivelse till Eders Kungl. Maj:t angående åtgärder för höjande av den personliga hygienien, har Eders Kungl. Maj:t, enligt ämbetskrivelse från civildepartementet den 19 februari 1915, anbefallt medicinalstyrelsen att skyndsamt avgiva och till Eders Kungl. Maj:t inkomma med det av nämnda utskott begärda yttrandet.

Till fullgörande härav får medicinalstyrelsen, med tillkännagivande, att styrelsen på grund av den korta tid, som för yttrandets avgivande stått till styrelsens förfogande, icke kunnat ägna ifrågavarande motion någon ingående behandling, utan måst inskränka sig till mera allmänna uttalanden, i underdånighet anföra följande.

Motionen avser vidtagandet av åtgärder för den personliga hälsovårdens höjande.

Den personliga hälsovården hos ett folk står i närmaste samband med arten och graden av detta folks kultur. I den mån denna kultur är väl utvecklad, i samma mån är även den enskildes ställning god också vad hälsovården beträffar. Att närmare ingå på alla de omständigheter, som stå tillsammans med och orsaka en sådan kultur, kan icke här ifrågakomma.

Emellertid må här framhållas en del omständigheter, som från medicinsk-hygienisk synpunkt närmast måste anses utgöra betingelser för förvärvandet av en god personlig hälsovård.

I främsta rummet kommer härvid den allmänna hälsovården i betraktande och denna betingas i sin tur i stor utsträckning av de hälsovårdsförordningar, som finnas. Vårt lands hälsovårdsstadga av 1874, vilken på ett mästerligt sätt avfattats av motionärens fader, tog på sin tid icke blott sikte på, vad den vetenskapliga forskningen och den praktiska sakkunskapen då visste sannt vara, utan formulerade också sina bestämmelser och föreskrifter på ett så vidsynt sätt, att den ännu den dag som nu är lämnar rum för inpassandet av nya forskningsresultat.

Den allmänna hälsovården i landet har ock i hög grad denna stadga att tacka för den framgång den haft och för den höga ställning den för närvarande intager. Det dröjde visserligen avsevärd tid, innan stadgans bestämmelser blevo iakttagna, men särskilt från och med år 1891, då förste provinsialläkarinstitutionen inrättades, kan man säga, att effekten av stadgan i betydande grad ökats

och detta icke blott genom förste provinsialläkarnas i regel energiska arbete utan även genom landets övriga hälsovårdsmyndigheters intresse, understött av en allt mer och mer sig utbredande allmän folkmening, som påyrkade ständiga förbättringar. Den i hälsovårdsstadgan kommunerna medgivna rätten och föreskrivna skyldigheten att på i stadgan närmare angivet sätt utfärda lokala hälsovårdsförordningar, vilka utan att strida mot stadgans bestämmelser kompletterade densamma med mera detaljerade bestämmelser rörande renhållning, matvaruhandel m. m., har särskilt verkat synnerligen gynnsamt på hälsovårdens höjande.

De förbättringar inom allmänna hälsovården, som under de senare decennierna uppkommit, träffa emellertid till största delen städerna och platser med mera tät befolkning, under det att landsbygden i gemen ännu så länge är betydligt efter. Anledningarna härtill äro flerahanda. En av dessa är, att vår hälsovårdsstadga av lätt insedda skäl för landsbygden lämnar blott helt få och dessutom mera obestämda föreskrifter. Tiden synes dock nu vara inne för en ändring härutinnan, och Eders Kungl. Maj:t har även åt en kommitté uppdragit att verkställa en omarbetning av hälsovårdsstadgan, och torde man vara berättigad förvänta, att den nya stadga, som i anledning härav inom de närmaste åren torde utfärdas, även skall tillgodose kraven på kraftigare föreskrifter för landsbygden.

För att lämna ett bidrag till kändedomen om läkarnas ställning till denna fråga vill medicinalstyrelsen hänvisa till i här bifogade »Förhandlingar vid sextonde Allmänna svenska läkarmötet år 1914» sid. 139—147 återgivet yttrande till svenska provinsialläkarföreningens styrelse angående provinsialläkarnas befattning med den allmänna och enskilda hälsovården å landsbygden.

Bland åtgärder, som kunna antagas kraftigt verka för en förbättrad hälsovård, må erinras om det stora och livliga uppsving, som epidemisjukvården under de sista 20 åren tagit, varvid läkarna helt visst i flertalet fall varit de initiativtagande. Särskilt vill styrelsen fästa uppmärksamheten på det arbete, som för den enskilda hälsovårdens höjande nu i flera år utförts av de av landstingen anställda epidemisjuksköterskorna. En av dessas viktigare uppgifter är helt visst att i tusentals hem praktiskt handleda i den personliga hälsovårdens inlärande. Ett liknande och ej mindre fruktbringande arbete i samma riktning har sedan några år tillbaka börjat utföras av våra tuberkulosdispensärer; dispensärsköterskorna hava nämligen^a just till huvuduppgift att i hemmen inlära den personliga hälsovården. Under de allra sista åren hava dessa dispensärer börjat sitt arbete även ute på landsbygden och verksamheten synes komma att hastigt utbreda och utveckla sig.

Även barnmorskornas verksamhet torde snart komma att tagas i anspråk i större utsträckning än hittills för höjande av spädbarnsvården (se »Förhandlingarna vid sextonde Allmänna svenska läkarmötet» sid. 74—87).

Frågan om anställande av kommunalsjuksköterskor står även på dagordningen (se Förhandlingarna sid. 134—138) och torde deras arbete även både bära och kunna tagas i tjänst för den enskilda hälsovården.

Erinras må vidare om den särskilt i de större städerna under de senare åren påbörjade organisationen av bostadsinspektionen, vilken lovar att kraftigt utveckla sig och helt visst bära goda frukter för den enskilda hälsovården. I hög grad förtjänt att här omnämnas är ett arbete, som med understöd av statsbidrag utgivits av »Svenska provinsialläkareföreningens skolhygieniska kommitté», och vilket arbete går ut på att åstadkomma åtgärder avsedda att höja skolbarnens hälsovård.

I lösandet av alla dessa frågor hava landets läkare med kraft deltagit, vilket visar, att deras intresse för arbetet på sjukdomarnas förebyggande och hälsovårdens höjande är stort och levande.

I detta sammanhang nödgas styrelsen inlägga sin bestämda gensaga mot motionärens uppfattning, då han säger:

»Den närmaste ledningen för att skapa folkseder, ägnade att bevara hälsan och förekomma sjukdomar, skulle väl ligga hos *läkarevetenskapen och läkarekåren*. Men de gå icke i spetsen annat än undantagsvis, och den stora allmänhetens erfarenheter kunna på ett gripande sätt bekräfta detta, om dessa finge tala. Det är ock naturligt, att det skall förhålla sig på det sättet. Den medicinska undervisningens tyngdpunkt är lagd på botandet av sjukdomar och ej förhindrande av deras uppkomst och läkarens intresse måste vara riktat på det förra, som bereder honom utkomst och helt upptager honom, och mindre på allmänt människovänlig verksamhet, som mera sällan inbringa något livsuppehälle. Det är också ännu så ställt, att den enas död är den andras bröd.»

Dessa för läkarkåren lika sårande som orättvisa beskyllningar anser styrelsen sig icke vidare behöva bemöta utan inskränker sig till att beklaga, att motionären med sitt livliga och av styrelsen högt värderade intresse för den personliga hygienien icke kunnat inse, huru mycket lättare det skulle vara att åstadkomma ett gott och för vårt folk gagnarikt resultat av ett samarbete mellan riksdagens i hälsovårdsfrågor speciellt intresserade ledamöter och läkarkåren, därest den senares verkliga ådagalagda förtjänster på området, om icke kunne erkännande, så dock åtminstone icke underskattades eller misstänkliggjordes.

Även några andra åtgärder för hälsovårdens höjande torde böra här beröras. Motionären framhåller vikten av en god näringshygien, och vill medicinalstyrelsen i anledning därav framhålla, hurusom styrelsen i underdånig skrivelse den 15 september 1913 begärt tillsättande av en kommitté för utarbetande av en erforderlig födoämneslagstiftning för riket. I delvis samma syfte har styrelsen i underdånig skrivelse den 26 februari 1914 hemställt om anordnandet av en teknisk-hygienisk avdelning vid den statsmedicinska anstalten bland annat för att därigenom erhålla möjlighet att kunna kontrollera födoämneshandeln i riket. Avdelningen skulle dessutom även hava att handlägga ett flertal andra hälsovårdsfrågor av stor betydelse exempelvis att arbeta för erhållande av gott dricksvatten.

Vad angår frågorna om sprit-, tobaks- och kaffemissbruket har medicinalstyrelsen avgivit underdåniga utlåtanden den 10 februari, 17 juni och 29 juli 1914 och torde därför icke här ånyo böra ingå på dessa frågor.

Även andra omständigheter av intresse i samband med frågan om den personliga hälsovården kunna anföras, men det ovanstående torde vara tillräckligt för att visa, huru omfattande det ämne är, som av motionären upptagits till behandling. Det är väl även uppfattningen härom, som orsakat att motionären inskränkt sig till en hemställan att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära ett övervägande, vilka åtgärder som kunna i vissa avseenden vidtagas för höjande av den personliga hälsovården bland landets invånare.

Beträffande de av motionären föreslagna åtgärderna torde medicinalstyrelsen, med hänsyn till vad styrelsen redan anfört, kunna begränsa sitt yttrande till den allmänna och stort lagda folkupplysning, som av motionären förordats. Medicinalstyrelsen delar motionärens mening, att det icke är tillräckligt att undervisa i skolorna, utan att upplysning även måste lämnas de vuxna, så att även dessa så snart som möjligt kunna deltaga uti det gemensamma arbetet för en förbättrad

enskild hälsovård, helst det först och sist är i hemmen, som arbetets detaljer utföras.

Att närmare ingå på, huru denna undervisning och upplysning skall meddelas, torde icke falla inom ramen för detta yttrande. En sak måste dock här beröras, då den är av allra största betydelse. Medicinalstyrelsen avser härmed att framhålla vikten av att till grund för denna undervisning endast läggas sådana uppgifter, som på vetenskapens nuvarande ståndpunkt synas fullt riktiga, och att man därför noga får tillse, att icke planen för upplysningsarbetet anordnas så, att ovederhäftiga eller med otillräcklig praktisk erfarenhet prövade läror spridas.

Stockholm den 8 mars 1915.

Underdånigst

B. Buhre.

Fred. Bissmark.

M. Forsman.

Bil. 2.

Utlåtande av läroverksöverstyrelsen.

Till Konungen.

Sedan av herr C. Lindhagen motion blivit väckt i riksdagens andra kammare angående åtgärder för höjande av den personliga hygienien, har läroverksöverstyrelsen genom nådig remiss den 16 februari 1915 anbefallts att skyndsamt avgiva underdånigt utlåtande över sagda motion, speciellt med hänsyn till frågan, i vilken omfattning undervisning i hälsolära meddelas i de under överstyrelsen stående läroanstalter. Till åttlydnad härav får överstyrelsen, som i ärendet inhämtat hoslagda yttranden av överstyrelsens sakkunniga biträden för hygieniska frågor, professorn E. Almquist, och för huslig ekonomi, föreståndarinnan för högre lärarinneseminariets hushållsskolas lärarinnekurs i huslig ekonomi Ingeborg Walin, i underdånighet anföra följande.

Vad först beträffar frågan om omfattningen av den undervisning i hälsolära, som meddelas vid de allmänna läroverken och andra under överstyrelsens in-seende ställda läroanstalter, får överstyrelsen erinra därom, att de allmänna läroverkens undervisningsplaner i tillämpliga delar följas även vid de kommunala och enskilda mellanskolorna, under det däremot sagda undervisning vid flickskolorna följer en i någon mån avvikande plan.

Enligt för de allmänna läroverken fastställd undervisningsplan omfattar undervisningen i biologi i realskolans sjätte klass bland annat läran om människokroppen och i sammanhang därmed det allmännaste av hälsoläran, däri inbegripet de ruggivande ämnena samt tobakens natur och verkningar, samt i gymnasiets andra ring människokroppens organ, vävnader och fysiologi och i anslutning härtill hälsolära, däri inbegripet de ruggivande ämnena samt tobakens natur och verkningar ävensom det viktigaste om mikroorganismerna och deras betydelse.

I realskolans sjätte klass eller mot denna svarande klass i kommunala och enskilda mellanskolor skall sålunda människokroppens fysiologi vederbörligen beaktas och hälsoläran läsas i anslutning till de särskilda organens fysiologi. Så genomgås födoämnen och födans ändamålsenliga sammansättning lämpligen i anslutning till matsmältningsprocessen, bostädens ventilation i sammanhang med lungornas fysiologi, bad i sammanhang med hudens verksamhet. Även böra lärjungarne erhålla någon kunskap om bakteriernas betydelse och verkningar samt om de samhällshygieniska medlen till svårare bakteriesjukdomars bekämpande. Vid behandlingen av alkoholhaltiga dryckers inverkan på människokroppen skall framställningen stödja sig på väl bestyrkta fakta. Följande synpunkter för ämnets behandling kunna exempelvis omnämnas: alkoholen som näringsämne; alkoholens inflytande på kroppstemperaturen och våra subjektiva värmeförnimmelser; alkoholens inflytande på hjärnans verksamhet och arbetsförmågan; alkoholismens inverkan på de olika organen och deras funktioner; alkoholförbrukningens sammanhang med dödlighet, brott och olycksfall; alkoholmissbrukets följder i ekonomiskt avseende, ävensom dess följder i fysiskt och intellektuellt avseende för kommande släktled. Ävenså genomgås tobakens inverkan på nervsystemet, hjärtat och andra organ.

I gymnasietets ring II skall undervisningen i hälsolära stödja sig på kännedomen om kroppens organ och deras funktioner samt på kännedomen om yttre inflytelsers inverkan på dessa. Vid denna undervisning skall man i synnerhet skänka en noggrann uppmärksamhet åt bakterierna och deras livsvillkor, då kännedomen härom i många fall utgör grundvalen för såväl den personliga som den sociala hälsovården. Frågor, som på grundvalen av dessa förkunskaper böra upptagas till behandling, äro bland annat följande: klädedräkt och bad såsom reglerande kroppsvärmen, födans lämpliga sammansättning ur näringsynpunkt, den personliga renligheten som skydd mot smittosamma sjukdomar, kroppsrörelsens betydelse för blodcirkulation och andning; bostädernas hygien med avseende på luftväxling, uppvärmning, ljusställning, renhållning från damm och avfallsämnen; stadssamhällets lämpliga förseende med vatten; avloppsledningar och andra renhållningsanordningar; desinfektion och åtgärder vid farsoter. I fråga om rusdryckernas och tobakens verkningar tillämpas de för motsvarande undervisning i realskolans sjätte klass anbefallda metoder.

Rörande omfattningen av den vid flickskolorna anordnade undervisningen i hälsolära får överstyrelsen erinra därom, att sådan undervisning meddelas antingen i samband med undervisningen i biologi eller på särskilda timmar av särskilda facklärare. Vid 26 % av dessa skolor meddelas nämnda undervisning i de båda högsta årsklasserna, vid 4 % i den näst högsta och vid 70 % i den högsta årsklassen. Undervisningen omfattar, förutom människokroppens anatomi och fysiologi, kvinnohygien och personlig hälsolära, såsom munhälans hygien, nyttan av friskt vatten, bad och kroppsövningar o. s. v., allmän hygien samt sjukvårdslära för hemmet och skolan, såsom anläggning av ett första förband, den första hjälpen vid olycksfall, barnsjukvård etc.

Skolundervisningen i hälsolära är i vissa undantagsfall, särskilt inom flickskolorna, anförtrodd åt läkare eller hygieniker av facket, i vanliga fall däremot åt läraren i biologi, vilkens studier inom de biologiska och vanligtvis även inom de kemiska disciplinerna torde göra honom kompetent att meddela sådan undervisning. För de lärarkandidater, som genomgå provårskurs ha under de senare åren vid de olika provårsläroverken varit anordnade föreläsningar av fackmän i

skolhygien till ett antal av 4—6 om året. Härigenom har det i någon mån sörts för att blivande lärare erhålla den för förståelse av och intresse för skolhygieniska frågor nödiga insikt i hälsolära. Åt de lärarinnor, som utbildas vid de högre lärarinneseminierna, meddelas undervisning såväl i personlig hälsolära och sjukvård som i skolhygien under 1 till 2 veckotimmar i två av seminariets årsavdelningar, varigenom åt de från sagda seminarier utgående lärarinnor bibringas avsevärda kunskaper inom hälsolärens område.

Överstyrelsen får därjämte framhålla, att undervisning i hälsolära, födoämneslära, hemmets hygien o. s. v. meddelas åt deltagarna i de skolköskurser, som numera äro anordnade vid flertalet flick- och samskolor i riket. Rörande omfattningen av denna undervisning får överstyrelsen hänvisa till hoslagda yttrande av överstyrelsens sakkunniga biträde för frågor rörande huslig ekonomi. Ingeborg Walin.

Förutom genom nu berörda undervisning i personlig hygien samt hälso- och sjukvårdslära söka de under överstyrelsens inseeende stående läroanstalterna också genom praktiskt hygieniska anordningar väcka sina lärjungars intresse för personlig hygien. Så inrättas åtminstone i de nyare skolbyggnaderna dusch- och badanordningar för de gymnastiserande lärjungarna; klosettavdelningarna övervakas noggrant med avseende på renlighet och snygghet; lätt tillgängliga dricksfontäner anläggas för tillhandahållande av friskt dricksvatten; renhållning och ventilation i lärorummen göres så effektiv som möjligt; lärorummen läggas, så vitt möjligt, åt solsidan; för lärjungarna anordnas särskilt frukostrum med inledd kokgas m. m. Under åren 1913 och 1914 ha två tredjedelar av de allmänna läroverkens lärjungar varit underkastade munhygieniska undersökningar utförda med av riksdagen beviljade medel av tandläkare, förordnade av överstyrelsen. I samband med dessa undersökningar hava åt de lärjungar, som därav varit i behov, givits råd och anvisningar rörande tändernas rationella skötsel samt för läroverkets samlade ungdom hållits en eller flera föreläsningar över munhålans hygien.

Vad slutligen beträffar frågan om de i motionen föreslagna åtgärder för höjande av den personliga hygien, får överstyrelsen, under hänvisning till närslutna yttrande av överstyrelsens sakkunniga biträde rörande hygieniska frågor, professorn E. Almquist, instämma i det uti sagda yttrande framställda förslag, att anslag måtte beviljas för en pristävlan rörande läro- eller läsebok i den personliga hygien.

I det slutliga avgörandet av detta ärende hava deltagit överdirektören Falk samt läroverksråden Rydberg, Hennig, föredragande, Johansson och Åström.

Stockholm den 2 mars 1915.

Underdånigst

Aug. Falk.

Anders Hennig.

Arthur Cronström.

*Bil. 3.**Utlåtande av folkskoleöverstyrelsen.*

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 16 februari har folkskoleöverstyrelsen anbefallts att skyndsamt avgiva utlåtande över en i andra kammaren av herr C. Lindhagen väckt motion, om skrivelse till Eders Kungl. Maj:t angående åtgärder för höjande av den personliga hygien, och därvid särskilt taga hänsyn till frågan, i vilken omfattning undervisning i hälsolära meddelas i de under överstyrelsens inseeende stående läroanstalterna.

Överstyrelsen, som inhämtat yttrande i ärendet dels av sin sakkunnige i hygieniska frågor, professorn E. Almquist, dels av den inom överstyrelsen anställda inspektören för folkhögskolorna, filosofie doktorn E. Ingers, dels ock av överstyrelsens inspektris och sakkunniga biträde i fråga om undervisningen i huslig ekonomi, Ingeborg Walin, från vilka personer här bifogade yttranden inkommit, vill i det följande dels redogöra för den hygieniska undervisningen och därmed närmast sammanhängande förhållanden i de anstalter, som stå under överstyrelsens inseeende, dels därtill föga några uttalanden i ämnet.

Vad då först *folkskoleseminarierna* beträffar, har hälsoläran genom den nya stadgan av den 7 juli 1914 och därtill hörande undervisningsplan i dessa läroanstalter erhållit en betydligt gynnsammare ställning, än den tidigare där intagit. Hälsoläran är enligt stadgan förenad med biologien till ett läroämne med benämningen »biologi och hälsolära», åt vilket i undervisningsplanen anvisats 3 lärotimmar i veckan i första klassen, 2 i andra klassen och 3 i tredje klassen. Enligt till timplanen fogade bestämmelser kan för vinnande av en mera effektiv undervisning klassen under ett visst antal timmar uppdelas i två avdelningar, som undervisas var för sig på olika tider.

»Undervisningen bör», heter det i anmärkningarna till kursplanen, »i möjligaste mån grundas på den erfarenhet, som eleverna kunna vinna genom iakttagelse av levande organismer och undersökning av material i friskt eller konserverat tillstånd.» »I såväl växt- som djurläran bör vid undervisningen städse avseende fästas vid livsföreteelserna.» Den biologiska undervisningen torde sålunda till hela sin läggning vara gynnsam för en till densamma sig anslutande undervisning i hälsolära.

Sistnämnda undervisning tillhör enligt kursplanen första och tredje seminarielklasserna. Till första klassen är förlagd en kortare, jämförelsevis fristående kurs, helt och hållet avsedd att tjäna ett omedelbart praktiskt intresse: »Några enkla föreskrifter beträffande föda, klädedräkt, renlighet, munhygien, arbete och vila m. m. med särskilt avseende på elevernas personliga förhållanden under studietiden.» För denna kurs tages det förutnämnda timtalet i anspråk under en tid av ett par veckor. Hälsolärans egentliga kurs faller inom det tredje seminareåret, där det åt biologi och hälsolära anslagna timtalet under hela läsåret ägnas åt hälsolära med undantag av tre veckor, som anslås åt botaniska studier. Kursens innehåll anges i kursplanen sålunda: »Människokroppens livsverktyg

och deras förrättningar; i samband härmed undersökning av valda organ hos däggdjuren samt fysiologiska försök. I anslutning härtill framställning av den personliga hälsovården, även innefattande sexuell hygien. Mikroorganismerna i det praktiska livet; sjukdomsalstrande mikrober och maskar. Smittosamma sjukdomar, särskilt barnålderns och tuberkulosen; skyddsåtgärder mot desamma. Allmän hygien; arbetshygien. Första hjälpen vid olycksfall; något om hjälp vid sjukdom (vid lärarinneseminarium även något om späda barns vård). Spriten, tobaken och andra stimulerande medel, deras betydelse för den enskilde och samhället».

Till seminariets kurs i biologi och hälsolära hör jämväl en översikt av folkskolans kurs i samma ämnen med särskild hänsyn till deras metodiska behandling i folkskolan, varjämte seminarieeleverna under sina praktiska undervisningsövningar i seminariets övningsskola få tillfälle att under vederbörlig ledning försöka sig som lärare i de ifrågavarande ämnena.

Med avseende på hälsoläran föreskriver undervisningsplanen slutligen, att där förhållandena vid seminariet göra det önskvärt, undervisningen däri helt eller delvis må anförtros åt annan lärare än biologiläraren eller åt seminariets läkare.

I lärarinneseminarieerna utgör enligt den nya stadgan »husligt arbete», innefattande kvinnlig slöjd och hushållsgöromål (huslig ekonomi), ett obligatoriskt läroämne, ägnat att både på teoretisk och praktisk väg bibringa eleverna hygieniska insikter. Vid undervisningen i kvinnlig slöjd behandlas sålunda »fordringarna på en ur olika synpunkter ändamålsenlig klädedräkt», och såväl undervisningen som arbetet i skolköket äsyftar att göra eleverna förtrogna med »de viktigaste grunderna för ett hems skötande med avseende på renhållning, bostadens vård, födans beredande och hjälpmedlen härför; födoämnenas näringsvärde och smältbarhet, pris, förvaring, användbarhet för olika åldrar, för friska och sjuka». Överstyrelsen hänvisar i övrigt i fråga om sistnämnda undervisning till den bifogade redogörelsen av vederbörande inspektris.

Aven till lärokursen i husligt arbete hör en översikt av de metodiska synpunkterna för ämnets behandling i folkskolan, och i elevernas praktiska utbildning ingå undervisningsövningar såväl i slöjd som i hushållsgöromål.

I fråga om seminarieelevernas fysiska uppfostran och sundhetsanordningarna vid folkskoleseminarieerna har den nya stadgan utförliga föreskrifter (§§ 52—58, 105:4, 115, 116), äsyftande ej blott att främja elevernas hälsa och fysiska utveckling utan även att giva dem sinne för och vana vid en sund levnadsordning. I detta sammanhang bör ock framhållas, att åt gymnastiken och idrotten beretts ett väsentligen ökat utrymme och att vid sidan av gymnastikens och idrottens praktiska utövande jämväl meddelas teoretisk undervisning, utgörande ett viktigt komplement till kursen i hälsolära.

Aven i *småskoleseminarieerna* förekommer allestädes undervisning i hälsolära, i allmänhet som ett led i naturkunnighetsundervisningen. Uppenbart synes emellertid vara, att åtminstone mångenstädes hälsolärens kurs icke får den omfattning, som den borde äga i läroanstalter för utbildning av lärarinnor. Den gymnastiska undervisningen och i allmänhet elevernas fysiska omvårdnad behöver ock i de flesta småskoleseminarier bättre tillgodoses än hittills. Undervisning i huslig ekonomi förekommer i regel icke vid dessa läroanstalter, vilkas elever dock så gott som uteslutande äro kvinnliga. Däremot är kvinnlig slöjd allestädes upptagen i deras läroplan. Till spörsmålet om förbättringar i småskoleseminariernas undervisning återkommer överstyrelsen i det följande.

I fråga om *folkhögskolorna* får överstyrelsen hänvisa till den av inspektören avgivna redogörelsen. Det framgår av denna, att bibringandet av hygieniska insikter och uppodlandet av sinne för ett sunt levnadssätt ingår i folkhögskolornas program. Inspektören har ock framhållit, hurusom folkhögskolorna allt allmänne mottaga sina elever i fullständig inackordering och därigenom bliva i stånd att praktiskt tillämpa och inöva åtskilliga av hygienens lärdomar. Tilläggas bör, att huslig ekonomi nästan allestädes hör till lärokursen för de kvinnliga lärjungarna vid folkhögskolorna och ej sällan där intar den förhärskande platsen.

I de *högre folkskolorna* lämnas allestädes en elementär undervisning i läran om människokroppen och dess vård, något mera omfattande, än den som förekommer i folkskolorna. I fyra av de 37 högre folkskolor, som för närvarande äro i verksamhet, upptager undervisningsplanen hälsolära som särskilt läroämne. De högre folkskolornas kvinnliga lärjungar få allestädes undervisning i kvinnlig slöjd, och fleststädes är även skolköksundervisning anordnad för deras räkning. En av ifrågavarande skolor, nämligen den av sällskapet för folkundervisningens befrämjande inrättade högre folkskolan i Stockholm, har i väsentlig mån karaktären av en husmodersskola, och med den utveckling i praktisk riktning, vari de högre folkskolorna äro inbegripna, torde det husliga arbetet komma att få en allt viktigare plats i deras kvinnliga lärjungars lärokurs.

Vad så *folkskolorna* beträffar, ingår enligt gällande normalplan av år 1900 en »redogörelse för människokroppens byggnad, förrättningar och vård» som ett led i det näst sista eller sista skolårets undervisning i naturkunnighet, och till denna redogörelse bör enligt en till kursplanen fogad metodisk anmärkning i överensstämmelse med föreskrifterna i ett kungl. cirkulär den 4 november 1892 ansluta sig undervisning om »de rusgivande och narkotiska ämnenas natur och verkningar». I folkskolans högre avdelning är hälsoläran mera framträdande; läroämnet benämnes i folkskolestadgan i fråga om denna avdelning »naturkunnighet med hälsolära», och det hygieniska kursmomentet har i normalplanen följande lydelse: »Hälsolära i samband med förnyad och mera omfattande framställning av människokroppens byggnad och förrättningar». De läroböcker som numera ha den största spridningen i folkskolorna och i de högre avdelningarna av dessa, behandla jämförelsevis utförligt och på ett i sakligt avseende helt säkert ganska tillfredsställande sätt hälsolärans grunder. I *fortsättningsskolan* har undervisning i naturkunnighet hittills icke alltid förekommit. Där sådan undervisning anordnas, bör den enligt normalplanen omfatta »företrädesvis de delar av naturläran, som hava betydelse för varje Orts viktigaste näring, eller hälsolära».

Undervisning i huslig ekonomi (hushållsgöromål), otvivelaktigt den undervisning som, åtminstone i fråga om yngre lärjungar, är bäst ägnad att inom åtskilliga områden av den personliga hygienens bibringning praktiskt användbar insikt i förening med i hygieniskt avseende goda vanor, kan enligt folkskolestadgan förekomma i folkskolan, högre avdelningen och fortsättningsskolan däri inbegripna, där omständigheterna sådant medgiva, och 1900 års normalplan uppdrar korfattade anvisningar rörande lärokursen i ämnet. Statsbidrag utgår för närvarande enligt kungl. kungörelsen den 16 juni 1906 till skoldistrikt, som i folkskola, högre folkskola eller folkhögskola eller i särskild anstalt anordnat i skolkök meddelad undervisning i huslig ekonomi, och att denna undervisning, ehuru utvecklingen ännu är i sin början, fått en icke obetydlig utbredning framgår bland annat

därav, att enligt av överstyrelsen inhämtad uppgift statsbidrag år 1913 utbetalades till 1,233 skolkökskurser, folkhögskolornas kurser däri ej inräknade.

I fråga om lärjungarnas fysiska omvårdnad och den hygieniska beskaffenheten av skollokaler lämnas landsbygdens folkskolor mångenstädes ännu mycket övrigt att önska. Gymnastikundervisning förekommer ofta alls icke eller i ytterst ringa omfattning i folkskolorna på landsbygden, och skolbad anträffas knappast annorstädes än i en del städer med väl utvecklat folkskoleväsen. Man torde dock kunna säga, att även i förevarande avseende en utveckling till det bättre alltjämt fortgår.

Uppmärksamheten är i varje fall starkare än förr riktad på förhandenvarande hygieniska missförhållanden. Så har från riksdagens sida initiativ tagits för åstadkommande av utredning angående åtgärder mot missbruket av tobak och kaffe (riksdagens skrivelse den 30 april 1912), en fråga av synnerlig betydelse för det uppväxande släktet och därmed ock för skolväsendet, vidare angående läkarundersökningar av folkskolebarn (riksdagens skrivelse den 9 maj 1913) samt angående skolbad (riksdagens skrivelse den 27 maj 1913). Rörande de förstnämnda två spörsmålen har medicinalstyrelsen avgivit underdåniga utlåtanden, och samtliga de nämnda frågorna (med undantag av frågan om tobaksmisshuset) hava under år 1914 remitterats till folkskoleöverstyrelsen, som dock med hänsyn till den år 1914 förestående, nu genomförda förändringen av folkskoleinspektionen ej kunnat under nämnda år göra dem till föremål för en mera omfattande behandling. Till folkskoleöverstyrelsen har likaledes överlämnats den genom riksdagens skrivelse den 30 maj 1913 väckta frågan angående erforderliga åtgärder för förbättrande av gymnastikundervisningen i folkskolorna på landsbygden, ett ärende med vars utredning överstyrelsen är sysselsatt. I detta sammanhang bör ock erinras dels om den förtjänstfulla undersökning om skolhygieniska förhållanden i landsbygdens folkskolor, som med understöd av statsmedel utförts av en av svenska provinsialläkarföreningen tillsatt kommitté, och för vilken undersökning redogörelse år 1914 utgavs från trycket, dels om folkundervisningskommitténs i dess två senaste betänkanden (betänkandena IV och V, avgivna den 1 augusti 1914) framlagda utredningar och förslag rörande folkskolan och fortsättningsskolan.

Folkundervisningskommittén har i nämnda betänkanden ägnat mycken uppmärksamhet åt en del skolhygieniska spörsmål och även sökt giva hälsoläran en förstärkt ställning i folkskolans undervisningsplan. I den framtida fortsättningsskolan skulle enligt kommittéförslaget hälsolära, omfattande såväl bostadens hygien och den personliga hälsovården som yrkeshygien, utgöra en viktig del av undervisningens innehåll. För den kvinnliga ungdomen skulle i fortsättningskolan husligt arbete ingå som läroämne, och så vitt möjligt borde det enligt kommitténs framställning ordnas så, att möjlighet bereddes åt all den kvinnliga ungdom, som för sin skolbildning är hänvisad till folkundervisningens läroanstalter, att erhålla undervisning i detta ämne.

I fråga om den hygieniska uppfostran, som folkskolan kan förmå bibringa, torde slutligen några bestämmelser i den nya *instruktionen för folkskolinspektörerna* (den 15 december 1914) vara av den betydelse, att de här böra anföras. Det tillkommer, heter det i instruktionen, inspektör att verka för och i den mån det är honom möjligt, övervaka, »att barnen vid undervisningen få sin uppmärksamhet fäst på hälsolärans viktigaste fordringar och erhålla kännedom om de rusgivande ämnenas samt tobakens natur och verkningar» samt »att barnen vänjas

vid snygghet och ordentlighet, att lämpliga åtgärder vidtagas för att hos dem främja en sund kroppsutveckling, att för sådant ändamål skolarbetet i sin helhet anordnas och utföres med sorgfällig hänsyn till barnens hälsa och fysiska förutsättningar och särskilt att gymnastiska övningar och lekar förekomma och bedrivs på ett för barnens kroppsliga utveckling lämpligt sätt». Likaså älägges det honom att verka för och övervaka, att med avseende på skollokalerna, deras renhållning, luftväxling o. s. v. sundhetens fordringar bliva tillgodosedda.

Av läroanstalter, för vilka överstyrelsen har att redogöra, återstår *abnormnormskolorna*, närmast blindskolorna och dövstumskolorna.

Förskolorna för blinda äro internat. Deras skyddslingar kunna sålunda sägas bliva uppfostrade till vana vid snygghet och till iakttagande av de övriga viktiga villkoren för hälsans bevarande. Vid blindinstitutet, som likaledes är internat, meddelas i högsta årsklassen även undervisning i hälsolära i samband med undervisningen i naturkunnighet. — Dövstumskolorna äro i flertalet fall internat. Om undervisningen i hälsolära i dessa skolor gäller i det hela vad som är sagt om folkskolorna.

Inom området för folkskolöverstyrelsens ämbetsbefattning komma slutligen de anordningar för allmän folkbildning, som utgöras av de statsunderstödda *folkbiblioteken* och den statsunderstödda *populärvetenskapliga föreläsningsverksamheten*.

Med avseende på folkbiblioteken behöver här endast nämnas, att den av bibliotekskonsulenterna utarbetade stora grundkatalogen över böcker, som av biblioteken kunna erhållas som statsbidrag, vilken katalog skall utgivas av eklestastikdepartementet och för närvarande är under tryckning, upptager en ganska omfattande avdelning hygienisk litteratur, vid vars utväljande konsulenterna biträtts av en av vårt lands främsta auktoriteter på den hygieniska vetenskapens område. Och vad föreläsningsverksamheten angår, hava föreläsningar avsedda att populärt behandla frågor angående den allmänna och personliga hygienien i allt större antal upptagits på de förteckningar, som till föreläsningsföreningarnas tjänst utarbetas av centralbyråerna för ifrågavarande verksamhet. Så förmedlades under år 1913 genom centralbyråerna 183 föreläsningar i hälsolära och 92 föreläsningar i idrott. Ett icke ringa antal av de populärvetenskapliga föreläsningar som hållas kommer emellertid till stånd utan de centrala förmedlingsanstalternas medverken, varför de anförda siffrorna icke beteckna hela antalet föreläsningar av ifrågavarande slag. Erinras må ock om en bestämmelse i gällande författning för den statsunderstödda populärvetenskapliga föreläsningsverksamheten (kungl. kungörelse den 10 juni 1912), nämligen att på orter, där tillfälle ej finnes till elementära praktiska kurser för vuxna, viss del av stats- och ortsbidragen kan användas till kurser i olika ämnen, bland andra »hälsolära» och »barnavård», en bestämmelse, varav man ej sällan begagnar sig.

Av den lämnade redogörelsen torde framgå, att ej obetydligt gjorts för att genom de befintliga folkundervisningsanstalterna och folkbildningsanordningarna i övrigt tjäna det syfte, som i den föreliggande motionen avses, främjandet av vårt folks fysiska hälsa och kraft. Uppenbart är dock, att mycket ytterligare behöver göras för detta syftes vinnande såväl på det område, som här är i fråga, som på andra.

Det arbete för en förbättrad folkhygien, som på folkundervisningsväsendets område föreligger till utförande, synes för det första böra bestå i *en fortgående förbättring av undervisningen i hälsolära* inom de olika läroanstalterna.

I detta avseende tillåter sig överstyrelsen att särskilt erinra dels om småskoleseminarierna, dels om folkskolorna och fortsättningsskolorna. — Vad småskoleseminarierna beträffar vill överstyrelsen framhålla önskvärdheten av att även för dessa seminarier en normalplan för undervisningen måtte bringas till stånd, vilken kan tjäna till ledning vid undervisningens ordnande utan att, mera än nödigt är, begränsa de skilda läroanstalternas frihet. Överstyrelsen har därför ock vidtagit förberedande åtgärder för utarbetande av förslag till en sådan normalplan, vilket förslag givetvis har tänkts skola upptaga plan för undervisningen även i hälsolära. — Beträffande folk- och fortsättningsskolorna föreligga, såsom förut nämnts, utredningar och förslag av folkundervisningskommittén, vars betänkanden i frågan genom nådigt beslut den 24 september 1914 remitterats till myndigheter, styrelser, inspektörer, skolföreståndare och lärarföreningar med flera för inhämtande av deras yttranden. Genom samma nådiga beslut har folkskoleöverstyrelsen anbefallts att efter tagen kännedom om de sålunda införskaffade yttrandena för egen del avgiva underdånigt utlåtande i ärendet. Frågan angående ny normalplan för folkskolan och angående en omläggning av undervisningen i fortsättningsskolan, i samband därmed således också undervisningen i hälsolära inom dessa läroanstalter, kommer sålunda under den närmaste framtiden att utgöra föremål för överstyrelsens arbete.

Innan överstyrelsen lämnar frågan om undervisningen i hälsoläran, finner sig överstyrelsen böra erinra därom, att man vid det ovedersägligen lofvärda strävandet för utvecklingen av denna undervisning i våra läroanstalter icke bör lämna obeaktad den faran, att man även här kan komma att gå till ensidighet eller överdrift. En skolundervisning, som allt för mycket sysselsätter barnen och de unga med hälsoregler och hygieniska betraktelser, är icke ägnad att skapa frimodiga och handlingskraftiga människor. Vad den egentliga barnskolan beträffar synes den vid sin hygieniska uppfostran framför allt böra eftersträva att genom hela sin inrättning och sin dagliga ordning och med stöd mera av etiska och praktiska motiv än av reflexion på de fysologiska förloppen grundlägga hos barnen sunda levnadsvanor. Föredöme och vana ha på det ifrågavarande området, särskilt när det gäller barnen, vida större betydelse än teoretisk undervisning.

Icke minst av nu berörda grunder har man, såsom överstyrelsen i det föregående redan framhållit, att tillmäta undervisningen i *husligt arbete*, d. v. s. kvinnlig slöjd och hushållsgöromål (huslig ekonomi), en synnerlig betydelse ur det hygieniska intressets synpunkt. Jämte åtgärder för en förbättrad undervisning i hälsolära böra därför vid arbetet för folkhygienens främjande komma åtgärder åsyftande att bereda allt större skaror av kvinnlig ungdom eller om möjligt all kvinnlig ungdom som därav är i behov tillfälle till undervisning i husligt arbete.

Men i all synnerhet gäller det att arbeta för *en förbättring av de hygieniska förhållandena inom skolorna själva och för ett omedelbart främjande av det uppväxande släktets hälsa och fysiska utveckling*. Förutom sin behjärtansvärda omedelbara betydelse för de unga ha åtgärder i sådan riktning jämväl en viktig uppfostrande betydelse såsom verkande med föredömet styrka och ledande till goda hygieniska vanor, varför de helt visst kunna anses som det förnämsta medlet till vinnande av det syfte som här är i fråga. Detta har ock av motionären framhållits. På denna punkt återstår emellertid mycket att uträtta. Överstyrelsen vill här erinra till exempel om behovet av förbättring av skollokalerna och deras renhållning, i vilket avseende förhållandena mångenstädes ännu äro så ogynn-

samma, att de både hos lärare och lärjungar förslöa sinnet för frisk luft, snygghet och ordning, vidare om det icke ringa antalet undernärda barn i våra folkskolor, vilka sakna det fysiska villkoret för att kunna tillgodogöra sig skolundervisningen och behöva genom skolornas försorg understödjas, likaså om den allmänna sakkunskapsnaden av anordningar för skolbad, om de svårigheter, med vilka gymnastikundervisningen till följd av brist på lokaler och redskap har att kämpa o. s. v.

Bland de medel i arbetet för folkhälsans höjande, som inom folkundervisningsväsendet stå till buds, bör uppenbarligen *den statsunderstödda populärvetenskapliga föreläsningsverksamheten* kunna tagas i anspråk i större utsträckning, än hittills skett. Vid framhållandet härav anser sig överstyrelsen dock böra erinra om vikten av att de föreläsningar över hygieniska frågor, som bjudas allmänheten, bliva till sitt innehåll från vetenskaplig synpunkt sett vederhäftiga.

Klart är, att vid arbetet för en förbättrad folkhälsa krafter behöva tagas i anspråk även utanför undervisningsväsendets område. Nära detta sistnämnda och i viss mån fallande inom överstyrelsens verksamhetsområde stå *de statsunderstödda anordningarna för idrott och allmän fysisk utbildning*. De avse en rörelse av redan betydande och alltjämt växande omfattning, en rörelse som, om den utvecklar sig i god riktning, ej blott kan komma att göra gymnastiken och idrotten till en hela folkets egendom utan även kan bliva en kraftig hävstång till vårt folks moraliska och fysiska förkovran. Särskilt vill överstyrelsen i detta sammanhang framhålla, att det mera teoretiska upplysningsarbete, som till folkhygienens fromma kan anses böra förekomma, lämpligen torde till någon del kunna förbindas med den gymnastiska och idrottsliga verksamheten.

Slutligen bör det ifrågakommande upplysningsarbetet givetvis kunna bedrivas även medelst spridandet av *lämpliga folkskrifter*, och överstyrelsen vill i sådant avseende, med anslutning till en av dess sakkunnige i hygieniska frågor i hans bifogade yttrande uttalad tanke, förorda, att anslag beviljas för åstadkommande av en pristävlan om goda folkskrifter, behandlande hygieniska spörsmål av större allmänbetydelse.

Vad i övrigt kan anses böra vidtagas i den föreliggande motionens syfte, faller mer eller mindre utanför det område, som tillhör överstyrelsens ämbetsbefattning. Angående enskildheterna i motionärens framställning finner sig överstyrelsen varken kunna eller böra göra några uttalanden.

Stockholm den 8 mars 1915.

Underdånigst

För Folkskolöverstyrelsens chef

K. E. Sandberg.

Harald Dahlgren,
föredragande.

Jesper Lilliesköld.

I avgörandet av detta ärende hava deltagit undervisningsråden Sandberg, Dahlgren, Dalin och Bruce.

*Bil. 4.**Utlåtande från Centralförbundet för nykterhetsundervisning.*

Till andra kammarens andra tillfälliga utskott.

Till besvarande av den skrivelse av den ¹³/₂, som Centralförbundet för nykterhetsundervisning fått mottaga från utskottet i anledning av herr Lindhagens motion nr 181, får undertecknad härmed enligt styrelsens uppdrag i egenskap av ledare för förbundets verksamhet värdsamt avgiva följande yttrande.

Ehuru den organiserade nykterhetsrörelsen fattat såsom sin huvudsakliga uppgift att befrämja ett planmässigt upplysnings- och lagstiftningsarbete beträffande alkoholhaltiga drycker har den dock i samband härmed, där tillfälle givits, ingalunda försummat att främja och stödja varje strävande till folkhälsans höjande även i övriga avseenden. Belysande härutinnan är bl. a. den omständigheten, att inom nykterhetssällskapens avdelningar för barn förbud är rådande icke blott i fråga om bruket av rusdrycker utan jämväl av tobak. Inom dessa avdelningar, vars medlemsantal för närvarande betydligt överstiger 100,000, förekommer det likaledes ganska allmänt, att man inriktar sitt strävande på att bibringa de unga intresse för och kunskap i alla frågor, som beröra deras såväl fysiska som andliga utveckling. Det skulle inom nykterhetssällskapen betraktas såsom ett fel att inskränka den uppfostrande och upplysande verksamheten endast till den speciella frågan om alkoholbruket. Även inom de äldres avdelningar torde man hava blicken öppen för de olika intressen, för vilka motionären gjort sig till tolk. Sålunda förekommer det icke så sällan, att nykterhetssällskapens lokalavdelningar vid kallandet av talare och väljandet av ämnen för föredrag eller diskussioner upptar till belysning sådana frågor, som avhandlas i motionen, ehuru väl desamma icke direkt beröra sällskapens huvuduppgift. Man torde därför kunna tryggt påstå, att den svenska nykterhetsrörelsen redan nu är en viktig faktor för befrämjande av såväl den personliga hygienen som samhällshygien. Motionärens förmodan, att den organiserade nykterhetsrörelsen med jämmod skulle se, att »människorna förgås av tobaksmissbruk, kaffemissbruk och andra dylika utsvävningar, blott de ej därtill begagna alkoholen», torde sålunda bero på obekantskap med nykterhetsrörelsens arbetsmetoder. Lika oriktigt är motionärens antagande, att spritdryckernas avlägsnande i allmänhet ersättes av en omätlig konsumtion av kaffe. Obestridligt är visserligen, att kaffe- och tobaksbruk resp. missbruk, förekommer bland de organiserade nykterhetsvännerna liksom inom övriga lager av medborgare. Men att absolutisterna i högre grad än andra skulle hängiva sig åt dessa skadliga ovanor torde näppeligen kunna påvisas. Snarare tvärtom. Man behöver icke mycket studera livet på restaurangerna och i hemmen för att man skall finna, att bruket av rusdrycker i regel åtföljes av ett synnerligen ymnigt förtärande av kaffe, och att tobaksmissbruket, man kan väl säga obligatoriskt, är nära förbundet med alkoholmissbruket.

Om man sålunda, såsom ovan nämnts, i sammanhang med nykterhetssällskapens arbete, ingalunda förbisett vikten av upplysning även i allmänt hygie-

niska spörsmål, så är detta i ännu högre grad fallet beträffande den verksamhet, som bedrivs av sällskapen genom Centraförbundet för nykterhetsundervisning. Vid de 73 s. k. populärvetenskapliga föreläsnings- och instruktionskurser, som genom förbundets försorg avhållits i skilda delar av landet under åren 1901—1915, ha de hygieniska spörsmålen nästan undantagslöst haft sin givna plats å programmet, så snart kompetenta föreläsare stått att erhålla. Till belysning härav må anföras några av de ämnen, som varit upptagna å programmet.

Rörande den personliga hygien:

Födoämnenas tillgodogörande;
Ett naturligt levnadssätt och dess betydelse i nykterhetsarbetet;
Tobakens natur och verkningar;
Om tobak och tobaksbruk;
Tuberkulos och alkoholism;
Kroppsovningars uppfostrande betydelse;
Äktenskap och hälsa;
Vad skola vi äta och dricka;
Mat och dryck;
Tobaksbruk och dryckessed;
Den enskilda hälsovårdens grundregler;
Huru skola vi vårda vår hälsa;
Något ur vardagslivets hygien;
Om läkemedel och läkemetoder;
Vår föda;
Våra drycker;
Födans betydelse för kroppens hälsa;
Om gifterna i kaffe, te, chokolad och tobak;
Om tändernas vård.

Rörande hemmets hygien:

Bostadens betydelse för moral och hygien;
Hemmets hygien;
Om huslig ekonomi;
Bostadshygien.

Rörande samhällshygien:

Tuberkuloskampen ett socialt spörsmål;
Smittosjukdomarnas bekämpande och förebyggande;
Den nutida sociala biologien och hygien i deras samband med alkoholfrågan (mortalitet, nativitet, storstadsproblemet, bostadsfrågan m. m.);
Hygienens allmänna principer;
Hygien och kultur;
Bad åt vårt folk;

Folkskolans hygien;
 Den offentliga hälsovårdens närmaste uppgifter;
 Om kroppslig uppfostran;
 Nykterhetsarbetet, folkhygien och kaffemissbruket;
 Rashygieniska principer;
 Smitta och våra skyddsmedel däremot;
 Samhällets barnavård;
 Nervernas vård i fabriksarbetet;
 Om ungdomens fritid, förströelser och nöjen;
 Våra tre stora arvfjender: syfilis, tuberkulos och alkohol;
 Scoutrörelsen.

Centralförbundet för nykterhetsundervisning har även vid de s. k. vetenskapliga sommarkurserna i alkohologi och hälsolära för lärare vid seminarier, läroverk och folkskolor m. fl. undervisningsanstalter lämnat ett synnerligen stort utrymme åt de hygieniska frågorna. Ja, dessa ha vid den längre kursen tilldelats ett betydligt större timantal än som kommit undervisningen om alkoholens natur och verkningar till del. Så omfattar exempelvis hälsoläran i nioveckorskursen 90 timmar, under det att endast 66 varit anslagna åt alkoholläran. Vid sexveckorskursen är timantalet 54 resp. 60.

Ytterligare belyses denna sak av timplan och grundlinjer för sommarkurserna 1914.

Centralförbundet har jämväl genom sitt organ »Tirfing» tidskrift för nykterhetsundervisning och hälsolära ägnat uppmärksamhet åt hygieniska frågor i vad det rör skolornas och föreningarnas undervisningsverksamhet ävensom genom spridning av litteratur i hälsovård.

Slutligen torde böra erinras om den speciella omsorg, som av Sverges lärares nykterhetssällskap ägnats frågan om tobaks- och kaffemissbrukets bekämpande. Den av sällskapet i 300,000 exemplar med statsmedel utgivna broschyren om kaffemissbruket är omnämnd redan vid föregående riksdagens behandling av denna angelägenhet.

Om jag sålunda finner mig hava fog för det påståendet, att de av motionären berörda frågorna både direkt och indirekt befrämjas av den verksamhet, som redan nu bedrivs inom och av nykterhetsorganisationerna, så vill jag å andra sidan med styrka betona, att enligt min mening dessa frågor äro utav den avgörande betydelse för folkhälsans höjande och därmed för vårt folks framtid, att inga åtgärder torde böra underlåtas, som kunna finnas praktiska och möjliga för deras ytterligare tillgodoseende. Och skulle det därvid finnas önskligt och lämpligt att för detta arbete påkalla nykterhetssällskapets och då speciellt Centralförbundets för nykterhetsundervisning medverkan, så har jag anledning antaga, att en sådan medverkan komme att med beredvillighet lämnas, i den mån det låter sig göra utan åsidosättande av nykterhetsrörelsens huvuduppgift.

Såvitt jag rätt uppfattat motionärens mening syftar han med sin motion i främsta rummet till ett rationellt och planmässigt, hela folket omfattande upplysningsarbete för den personliga hygienens och folkhälsans höjande. Att han därvidlag särskilt påkallar nykterhetsrörelsens medverkan torde vara beroende därpå, att denna rörelse genom sin stora utbredning och utvecklade organisation lättast når fram till alla samhällslager. Genom att anknyta upplysningsarbetet i denna fråga till upplysningsarbetet i nykterhetsfrågan skulle säkerligen också

större resultat uppnås och därtill för vida mindre kostnader än om nya organisationer bildas för ändamålet. Klart är emellertid, att dessa nya uppgifter komme att kräva ökade ekonomiska resurser för nykterhetsrörelsen, som redan nu i många fall hämmas i sitt arbete av brist på medel. Men ställas de nya uppgifterna i relation till vad staten och kommunerna må kunna tillskjuta för understödjande av arbetet, synes mig denna väg framkomlig.

Det torde i detta sammanhang förtjäna att erinras om den utredning, som för närvarande pågår inom ecklesiastikdepartementet i anledning av riksdagens skrivelse år 1912 rörande en mera planmässig och effektiv nykterhetsundervisning inom och utom skolan. I den motion, som låg till grund för skrivelsen och vari undertecknad och min medmotionär försökte draga upp grundlinjerna för de åtgärder, som borde vidtagas, föreslås bl. a. instruktionsföredrag i kommunerna utav för ändamålet utsända kompetenta lärare eller andra intresserade. Vidare hade vi tänkt oss väl ordnade föreläsningsserier för de värnpliktige, små populärt skrivna flygblad eller häften att utdelas till skolungdomen, när den lämnar skolan, till de värnpliktige, å arbetsplatser m. m. Då jag har all anledning förmoda, att de inom departementet tillkallade sakkunniga komma att beakta dessa synpunkter och sålunda förorda planmässiga åtgärder på dessa och andra områden vill det synas mig vara synnerligen lämpligt att härtill även knytes motsvarande åtgärder i fråga om upplysningsarbetet rörande den personliga hygien och folkhälsan. Vissa instruktörer och föreläsare skulle då kunna väljas med hänsyn till deras speciella kompetens i dessa frågor.

Vidare skulle man kunna tänka sig, att de s. k. populärvetenskapliga föreläsningkurser i alkoholfrågan, som nu av Centralförbundet för nykterhetsundervisning anordnas och som i regel pågå fyra à fem dagar, förlängdes med ytterligare en dag, som då ägnades åt sådana spörsmål, som speciellt beröra den personliga hygien och folkhälsan.

Ett synnerligen ringa ekonomiskt bidrag av stat och kommun skulle här vara tillfyllest. Även vid de vetenskapliga nio- resp. sexveckorssommarkurserna skulle en komplettering kunna ske, i den mån det vore behövt.

Om sålunda — i anledning av de betydelsefulla spörsmål herr Lindhagen genom sin motion fört på tal — utskottet skulle förorda och riksdagen besluta en utredning i denna fråga, vore det önskligt, om här ovan berörda synpunkter ävenledes kunde komma till beaktande. Stockholm 1 mars 1915.

August Ljunggren.